

KONCEPCIE RETROAKTIVITY

MONIKA SMOLEŇOVÁ

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Košice,
Slovenská republika

Abstract in original language

Koncepcie spätnej časovej pôsobnosti právnej normy. Odpoveď na otázku v akom prípade je právny predpis retroaktívny, nachádzame v jednotlivých koncepciách spätnej pôsobnosti právnej normy. V teórii práva je za spätnú časovú pôsobnosť právnej normy považovaná jej vlastnosť pôsobiť do minulosti. Táto vlastnosť právnej normy je všeobecne uznávaná vo všetkých koncepciách. Nejednotnosť jednotlivých koncepcií je v spätnom zásahu do konkrétnych právnych kategórií (ich absencia), alebo ďalšie podmienky, zdôvodňujúce retroaktivitu právnej normy.

Key words in original language

zákaz retroaktivity, pravá retroaktivita, nepravá retroaktivita, nadobudnuté práva.

Abstract

Conception of the backward temporal effect of legal rule. We find the answer to the question in what case is the legal rule retroactive in individual conceptions of backward temporal effect of legal rule. In legal theory the backward temporal effect of legal rule is characterized by having effect into past. This characteristic of legal rule is generally recognized in all conceptions. Disunion of individual conceptions has backward interference into specific legal categories (their absence) or further conditions reasoning retroaction of legal rule.

Key words

Restriction of retroaction, true retroaction, false retroaction, acquired rights.

ÚVOD

Pojem retroaktivita je latinského pôvodu a skladá sa zo slovného spojenia výrazov retro a agere. Retro znamená späť, naspäť, dozadu; agere hnať, naháňať, poháňať.¹ Retro agere znamená v pôvodnom význame „hnať späť“. Teória práva v súvislosti s retroaktivitou dôsledne diferencuje medzi pojmami aretroaktivita, pravá retroaktivita a nepravá retroaktivita.

„Zo samotnej povahy práva vyplýva princíp aretroaktivity, čo znamená, že právne normy v zásade pôsobia do budúcnosti. Iba výnimočne je v normatívnych aktoch výslovne stanovené, že právna norma má spätnú pôsobnosť.“²

¹ PRAŽÁK, J. M., NOVOTNÝ, F., SEDLÁČEK, J.: Latinsko – český slovník. Praha 1999, s. 55 a 1153.

² BRÖSTL, A.-DOBROVIČOVÁ, G.-KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice 2007, s. 80.

Príspevok poskytuje prehľad koncepcií retroaktívneho časového pôsobenia právnych predpisov. Kritérium pre systematizáciu jednotlivých teórií je existencia (absencia) predchádzajúcej právnej úpravy.

1. KONCEPCIE, PRE KTORÝCH EXISTENCIU JE NEVYHNUTNÁ PREDCHÁDZAJÚCA PRÁVNA ÚPRAVA.

Tieto koncepcie sú založené na predchádzajúcej právnej úprave, ktorá sa zmenila novelou. Práve táto novela spätne časovo pôsobí do minulosti a negatívnym spôsobom upravuje právne postavenie dotknutých subjektov. Patria tu koncepcie založené na zásahu do právnych kategórií.³

Koncepcie stanovujú, do akej právnej kategórie musí daný právny predpis zasiahnuť, aby bol považovaný za retroaktívny. Právna kategória je v právnom poriadku presne definovaná. Medzi právne kategórie zaradujeme:

- nadobudnuté práva,
- právne skutočnosti,
- právne následky (právneho vzťahu, ktoré vznikli za účinnosti lex prior. Môžu byť už ukončené, pretrvávajúce alebo očakávané),
- právne vzťahy (a to nie len obsah právneho vzťahu, ale aj podmienky jeho vzniku),
- právne situácie na ktoré sa viažu právne následky.

1. 1. Teória zásahu do nadobudnutých práv (Iura quaesita).

Problém retroaktivity sa prekrýva s teóriou nadobudnutých práv (iura quaesita). Podstatnou otázkou z hľadiska pravej a nepravej retroaktivity je ochrana nadobudnutých práv. Pojem iura quaesita nepochádza z rímskeho práva, aj keď to názov právneho inštitútu evokuje. „Na prelome 13. a 14. storočia sa tento pojem začína objavovať v intertemporálnych pravidlách. V 15. storočí sa stáva bežným pojmom právnickej teórie a praxe. V 18. storočí je pojem zásah do nadobudnutých práv (ochrana nadobudnutých práv), prepracovaný na základe prirodzenoprávnej teórie. Následne je využívaný v ústavných listinách, ako aj pri kodifikácii právnych odvetví.”⁴ Ochranu nadobudnutých práv, treba odlišiť od zákazu retroaktivity. Ide o dva odlišné, aj keď súvisiace inštitúty práva. Odlišnosť nachádzame v pôsobení nového zákona v minulosti, ale aj pre budúcnosť.

Pôsobenie nového zákona v **minulosti** pri zákaze retroaktivity a pri ochrane nadobudnutých práv.

Spoločným prvkom je zákaz negatívneho zásahu nového právneho predpisu v minulosti.

Koncepcia retroaktivity (spätnej časovej pôsobnosti nového zákona) odráža právny princíp – zákony nemajú pôsobiť spätne. Pri retroaktivite nemusí negatívny zásah bezpodmienečne súvisieť s konkrétnym „starým” zákonom. Nový zákon reguluje konkrétny právny vzťah bez ohľadu na skutočnosť, či už bol v minulosti tento právny vzťah právne regulovaný,

³ PETRLÍK, D.: Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha 2005. s.35.

⁴ FIALA, J.: Iura quaesita a jejich uplatnění v judikatuře Ústavního soudu. Právník, 138, 1999, č.3, s.250.

alebo právna regulácia tohto právneho vzťahu v právnom poriadku absentovala.

Koncepcia ochrany nadobudnutých práv odráža právny princíp – nové zákony nemajú zasahovať do už nadobudnutých práv. Podstatný na tejto koncepcii je práve zásah (interferencia) do už nadobudnutého práva. Nový predpis je limitovaný legálne nadobudnutými právami, ktoré musia byť rešpektované. Nemôže tieto práva spätne zrušiť, ani zhoršiť postavenie oprávneného subjektu. To však nevylučuje nadobudnuté práva pro futuro zlepšiť. Zo samotného pojmu „nadobudnuté právo“ logicky vyplýva predchádzajúca právna regulácia, na základe ktorej oprávnený subjekt práva toto konkrétne subjektívne právo nadobudol. Inak povedané, teória zásahu do nadobudnutých práv, na rozdiel od retroaktivity, počíta s predchádzajúcou právnou úpravou konkrétneho právneho vzťahu a predpokladá novú právnú úpravu, ktorá do predmetného nadobudnutého práva zasiahne negatívnym spôsobom.

Pôsobenie nového zákona v **budúcnosti** pri zákaze retroaktivity a pri koncepcii ochrany nadobudnutých práv.

Ďalším rozdielom, ak porovnávame predmetné právne inštitúty, je pôsobenie nového právneho predpisu pri zákaze retroaktivity. Ak nový právny predpis upravuje právne vzťahy, alebo právne následky týchto vzťahov odlišne, ale až od doby po vzniku účinnosti nového právneho predpisu, takýto nový právny predpis nie je retroaktívny, resp. ide o nepravú retroaktivitu. Zákaz retroaktivity nemôže zamedziť zásahu nového právneho predpisu pri modifikácii právneho postavenia subjektov práva do budúcnosti.

Koncepcia ochrany nadobudnutých práv ide vo svojej ochrane ďalej. Predovšetkým, rovnako ako pri zákaze retroaktivity nepripúšťa zmeny ex tunc a navyše nepripúšťa ani zmeny ex nunc. Naďalej uchováva (aj pre budúcnosť) legálne nadobudnuté subjektívne práva, garantuje oprávnenému subjektu nedotknuteľnosť dosiahnutého právneho stavu.

Ochrana nadobudnutých práv sa však nevzťahuje na všetky práva a právom chránené záujmy. Z ochrany sú vylúčené tzv. práva verejné, kde proti záujmu na ich zachovanie, stojí dôležitejší záujem spoločnosti na ich zmene. Právna teória priznáva ochranu konkrétnym, subjektívnym právam s individuálnym obsahom, ktoré už právny subjekt nadobudol. Ide hlavne o práva majetkovej povahy, ktoré vznikli individuálnym konaním, v dôvere v stálosť právneho poriadku. Výnimku z ochrany týchto nadobudnutých práv, tvoria práva nadobudnuté v rozpore s dobrými mravmi alebo v rozpore s medzinárodnými zmluvami o ľudských právach a základných slobodách.

V teórii zásahu do nadobudnutých práv je právna norma retroaktívna, ak spätne zasahuje do už nadobudnutého práva, to znamená do práva, ktoré sa stalo riadne našim, ktorého sme nositeľmi a ktorého nás iný subjekt nemôže zbaviť bez nášho súhlasu. Podľa tejto teórie, ak má právna norma dopad na očakávanie subjektu, že určité právo ešte len nadobudne, retroaktívna nie je (na rozdiel od teórie ochrany legitímnych očakávaní). Zásadný rozdiel je medzi nadobudnutým právom a očakávaním.

Teória zásahu do nadobudnutých práv je podrobovaná kritike. Dôvodom je nedostatočnosť kritéria nadobudnuté právo. Na základe tohto

kritéria nemožno dospieť k záveru, kedy je právny predpis retroaktívny vo všeobecnosti. Zásah do nadobudnutého práva je len jednou z modalít retroaktívneho pôsobenia právnej normy.

Výklad pojmu nadobudnuté práva nachádzame aj v judikatúre Ústavného súdu SR.

„V preskúmvanej veci nedošlo k zásahu do nadobudnutých práv, pretože nájomníci, ktorí nepožiadali o prevod bytu, nenadobudli žiadne subjektívne práva. Napadnuté ustanovenie zároveň žiadnym spôsobom nezasiahlo do nadobudnutých práv tých nájomcov, ktorí v čase pred účinnosťou napadnutej normy (materiálne pred 1. augustom 1995) požiadali o prevod bytu do svojho vlastníctva. Ústavný súd sa tu musel argumentačne vysporiadať s rozdielom medzi „subjektívnym právom“ požiadať o prevod bytu a subjektívnym právom na prevod bytu. Ústavný súd v okolnostiach danej veci aplikuje klasické poňatie nadobudnutých práv, pretože jediným a jednorázovým úkonom potrebným na získanie nadobudnutého práva bolo požiadanie o odpredaj bytu. Takýmito nadobudnutými právami v užšom slova zmysle sú také práva, ktoré vzišli zo skutkových podstát, ktoré za panstva starého zákona úplne nastali (boli dokonané). **Nadobudnuté právo je tu logickým dôsledkom vzťahu abstraktnej normy a dokonanej skutkovej podstaty.** Opakom už nadobudnutých práv sú len možnosti a nádeje, ktoré konkrétnym osobám poskytoval starý právny predpis na základe abstraktnej skutkovej podstaty pre prípad, že by skutková podstata bola bývala dokonaná v čase platnosti starého právneho predpisu. Za nadobudnuté možno v predmetnej veci považovať len subjektívne práva vzniknuté po dokonaní skutkovej podstaty, pretože opak by znamenal absurdnú nezmeniteľnosť právnej úpravy. V zmysle uvedeného je nadobudnutým právom len právo na prevod bytu, nie právo požiadať o prevod bytu.”⁵

Samotný pojem nadobudnuté právo (zásah do nadobudnutého práva) je relevantným pojmom hlavne v oblasti základných ľudských práv a slobôd, v záväzkovom práve a pri majetkových právach.

Pojem nadobudnuté práva považujeme za právny inštitút používaný v teórii práva aj v judikatúre súdov. Významná časť aktuálnej rozhodovacej činnosti Ústavného súdu SR súvisí práve so zásahom do nadobudnutých práv subjektov práva. Náhle zmeny pravidiel v tejto oblasti sú citlivo vnímané a preto im ústavný súd venuje náležitú pozornosť. Každý prípad je špecifický a vyžaduje si dôkladné zhodnotenie všetkých okolností.

„S inštitútom právnej istoty v právnom štáte úzko súvisí požiadavka zachovania legálne nadobudnutých práv. Vo všeobecnom vyjadrení to znamená, že nikomu nemožno odňať jeho riadnym spôsobom nadobudnuté práva na základe neskoršie vydaného právneho predpisu. Zo širšieho hľadiska treba túto požiadavku chápať tak, že je neprípustné odňať nadobudnuté práva, resp. ich obmedziť ex tunc, t.j. do minulosti, pred účinnosťou nového zákona. Táto požiadavka ako imanentná súčasť právnej istoty sa vzťahuje predovšetkým na základné práva a slobody, ktoré sú

⁵ PL. ÚS 10/04. Nález zo 6. februára 2008. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2008.

v zmysle čl. 12 ods. 1 Ústavy SR neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné.”⁶

„Strata možnosti poskytovať lekárenskú starostlivosť vo verejných lekárňach a ich pobočkách právnickou osobou na základe zmeny právnej úpravy znamená aj obmedzenie jej vlastníckeho práva nad nevyhnutnú mieru a v rozpore s verejným záujmom. Takéto obmedzenia sú v rozpore s princípom právneho štátu, s právnou istotou, ktorá zahŕňa dôveru občana v právo a navyše aj v ochranu nadobudnutých práv, osobne majetkových (vlastníckych) práv.”⁷

Na tomto mieste je potrebné upozorniť, že **právny štát nepovažujeme za princíp práva**, ale za určitú charakteristiku, kvalitu, ideál, ktorého obsahom sú princípy právneho štátu. Právny štát je pojem obsahovo širší ako pojem právny princíp. Z koncepcie právneho štátu vyplývajú jednotlivé právne princípy, ktorých dodržiavanie (sankcionovanie ich porušovania) vypovedá o tom, nakoľko, do akej miery je ten, ktorý štát aj štátom právnym.

Na základe predošlého možno vymedziť vzťah retroaktivity a zásahu do nadobudnutých práv.

Koncepty retroaktivity a nadobudnutých práv sú odlišnými spôsobmi nazerania na časové súvislosti novej právnej úpravy. Otázkou či nastala retroaktivita, sa pýtame, či právna norma reguluje udalosti, ktoré nastali pred jej účinnosťou. Otázkou či bolo zasiahnuté do nadobudnutých práv, sa pýtame, či nová právna norma zasahuje do subjektívnych práv, ktoré vznikli v minulosti na základe starej právnej úpravy. Uvedené koncepty môžu byť v prieniku. Lex posterior môže byť retroaktívny a zároveň bude zasahovať do už nadobudnutého práva. Ak by napr. retroaktívny zákon stanovil iné (odlišné) právne následky pre skutkové okolnosti, ktoré nastali pred jeho účinnosťou, pričom pred jeho účinnosťou by na základe týchto skutkových okolností už konkrétne subjekty nadobudli subjektívne práva. Z tohto dôvodu môžeme vymedziť interferenciu do nadobudnutého práva ako právnu oblasť retroaktivity sui generis. **Každý neskorší právny predpis, ktorým sa spätne negatívne zasiahne (pozitívny zásah je prípustný) do už nadobudnutého práva, musí byť súčasne retroaktívny. Nie každý neskorší retroaktívny právny predpis musí zasiahnuť aj do už nadobudnutého práva.**

1. 2. Teória okamžitého účinku nového zákona.

Druhá koncepcia retroaktivity, ktorá sa opiera o zásah do právnej kategórie, má korene vo francúzskom práve, v diele P. Roubiera. Je to koncepcia zásahu do **právnej situácie** (situation juridique) určitého subjektu práva, na ktorú sa viažu určité právne následky. Pojem právna situácia nemá subjektívnu povahu a neviaže sa ku konkrétnemu právu, alebo konkrétnemu právnemu vzťahu. Preto je potrebné právnu situáciu chápať širšie ako pojem nadobudnuté právo aj ako pojem právny vzťah. Za právnu

⁶ PL. ÚS 16/95. Nález z 24.mája 1995. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1995, s.49.

⁷ PL. ÚS 37/99. Nález z 25.mája 1999. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, čiastka 59, pod č. 122/1999.

situáciu považujeme právne postavenie veriteľa, dlžníka, manžela, daňovníka, občana ap.

Zásadnými pojmami tejto teórie sú podmienky vzniku (zániku) právnej situácie a právne následky ktoré už nastali (*effets passés*). V teórii okamžitého účinku je právna norma retroaktívna, ak spätne zasahuje práve do týchto kategórií. Retroaktívnym právnym predpisom by bol nový právny predpis, ktorý by spätne, nanovo a odlišne od pôvodného právneho predpisu upravoval podmienky vzniku manželstva (právnú situáciu manželov), uzavretého pred vyhlásením nového právneho predpisu.

Naproti tomu nový právny predpis nie je retroaktívny, ak upravuje následky právnej situácie, ktoré ešte nenastali a to okamihom jeho vyhlásenia, poprípade nadobudnutím účinnosti. Takéto pôsobenie nového právneho predpisu predmetná teória poníma ako okamžitý účinok nového normatívneho aktu. V tomto prípade musí byť splnená podmienka nezasahovania do vzniku právnej situácie a následkov ktoré už nastali.

Nespochybniteľný význam tejto koncepcie je v definovaní nepravéj retroaktivity. Ak má teória okamžitého účinku nového zákona stanoviť kritéria, kedy je právny predpis retroaktívny, máme za to, že predmetná teória by nemala byť pomenovaná ako teória okamžitého účinku nového zákona, ale teória zásahu do právnej situácie a právnych následkov, ktoré už nastali. Pojem teória okamžitého účinku nového zákona evokuje skôr stanovenie kritérií pre nepravú retroaktivitu. Okamžite od účinnosti nového právneho predpisu dochádza k zmene právnych následkov, ktoré z právnej situácie ešte nenastali (napr. povinnosť platiť školné odo dňa nadobudnutia účinnosti právneho predpisu).

„V prípade nepravéj spätnej účinnosti je zákonodarca v lepšej pozícii. V každom konkrétnom prípade sa tu dostáva k slovu hodnotiaca úvaha medzi právom štátu ďalej rozvíjať svoje zákonodarstvo a prispôbovať ho novým problémovým situáciám a medzi dôverou občana v trvalosť právnej úpravy, ktorá je pre neho priaznivá. Inak vyjadrené – medzi významom zákonodarného projektu pre všeobecné blaho a rozsahom „poškodenia dôvery“, spôsobeného zmenou zákona.”⁸

„Viacerí autori⁹ nepravú spätnú účinnosť v skutočnosti (*ex definitione*) nepovažujú za spätnú účinnosť. Takisto sa prikláňam k tomuto názoru. Nepravé spätné pôsobenie zákona totiž naozaj nezakladá nijaké právne následky pre minulosť. Iba znamená, že nový zákon minulé skutočnosti zachytáva a inak ich kvalifikuje, alebo že mení alebo ruší ich jestvujúce právne následky: to jest na skutkové podstaty, ktoré ich zakladajú, viaže pre budúcnosť iné práva a iné povinnosti ako doterajšie zákonodarstvo.”¹⁰

Teória okamžitého účinku novej právnej normy je v poňatí nemeckej, českej aj slovenskej právnej teórie označovaná za nepravú retroaktivitu.

⁸ BRÖSTL, A.: Právny štát. Medes, Košice 1995, s.89.

⁹ KNAPP, V.: Teorie práva. Plzeň 1994, s.81; GERLOCH, A. Teorie práva. 5. vyd. Plzeň 2009, s.91; HANUŠ, L.: Právní argumentace nebo svévole. Úvahy o právu, spravedlnosti a etice. Praha: 2008, s. 68.

¹⁰ Dielo citované v pozn. č. 8, s.88.

Práve na základe koncepcie okamžitého účinku nového zákona (vplyvom diela P. Roubiera) sa v angloamerickej, francúzskej aj v poľskej právnej vede používa termín „bezprostredné pôsobenie práva“, alebo „okamžitý účinok zákona“ („l'effet immédiat de la loi nouvelle“).¹¹

Aj menovaná teória má svojich oponentov, ktorí jej vyčítajú, že je často problematické stanoviť ktoré následky z konkrétnej právnej situácie už nastali, ktoré pretrvávajú a ktoré ešte len nastanú.

Koncepcia okamžitého účinku nového zákona (tak ako aj koncepcia zásahu do nadobudnutých práv), predpokladá existenciu lex prior.

1. 3. Koncepcia prvého senátu Spolkového ústavného súdu.

Podľa judikatúry prvého senátu Spolkového ústavného súdu k retroaktivite právnej normy dochádza zásahom do právnej kategórie, ktorou je právna skutočnosť. „Pravá retroaktivita nastáva len ak zákon následne zmení skutočnosti tvoriace hypotézu právnej normy (Tatbestände), ktoré sa už v minulosti uskutočnili.“¹² Právna skutočnosť je uskutočnená okamihom posledného prejavu vôle, ktorý vedie k jej vzniku.

Pojem Tatbestand zodpovedá pojmu hypotézy právnej normy. Je tou časťou právnej normy, ktorá stanovuje podmienky, za ktorých sa má realizovať pravidlo správania obsiahnuté v dispozícii. „Podmienky, ktoré obsahuje hypotéza právnej normy sa týkajú subjektov, objektov právnych skutočností.“¹³

Skutočnosť tvoriaca hypotézu právnej normy môže byť právny úkon, právna udalosť ale aj právny stav, alebo právny vzťah. Čo sa týka podmienky kedy skutočnosť už nastala (uskutočnila sa), nie je problematické určiť pri právnych úkonoch. Právny úkon je uskutočnený momentom posledného prejavu vôle potrebnému k jeho vzniku. Situácia je zložitejšia hlavne v hypotézach daňového práva. Skutočnosťou, ktorá zakladá daňovú povinnosť je napr. vlastníctvo nehnuteľnosti. Daňovník má povinnosť zaplatiť daň z nehnuteľnosti. Spolkový ústavný súd ale túto skutočnosť považuje za uskutočnenú (dokonanú) až po uplynutí zdaňovacieho obdobia. To znamená, ak zákonodarca v priebehu zdaňovacieho obdobia v novom právnom predpise upraví daňovú povinnosť (zvýši sadzbu dane), tento nový daňový predpis podľa predmetnej teória nebude retroaktívny.

Predmetnej koncepcii je vytýkané, že nechráni dostatočne subjekty práva pred zásahom zákonodarnej moci do minulosti, nakoľko práve zákonodarca sa môže vyhnúť zákazu retroaktivity svojou legislatívnou činnosťou.

Aj pre koncepciu prvého senátu Spolkového ústavného súdu je nevyhnutná existencia lex prior.

1. 4. Koncepcia preskriptívnej funkcie právnej normy.

¹¹ BERGEL, J. L.: *Théorie générale du droit*. 4. vyd. Paríž Dalloz 2003, s. 131.

¹² *Bundesverfassungsgerichtentscheidungen* 11, 139 (145).

¹³ BRÖSTL, A. - DOBROVIČOVÁ, G. - KANÁRIK, I.: *Teória práva*, Košice 2004, s.70.

Vychádza z francúzskej doktrinálnej filozofie L. BACHA, ktorý zastáva názor, že pri hľadaní kritéria spätnej časovej pôsobnosti je nevyhnutné vychádzať v prvom rade z funkcie právnej normy, ktorou je regulácia ľudského chovania. Právna norma ma stanoviť, aké ľudské chovanie je dovolené a aké je zakázané.

Podľa predmetnej filozofie je právny predpis retroaktívny, ak „jeho aplikácia vedie k tomu, že je za nedovolené prehlásené chovanie, uskutočnené pred jeho vyhlásením (poprípade nadobudnutím účinnosti), napriek tomu, že takéto chovanie bolo dovolené podľa skoršieho zákona a naopak.“¹⁴

Bachova koncepcia nedefinuje právnu kategóriu do ktorej má nový právny predpis negatívne zasiahnuť. Prvotným kritériom je ochrana právnej istoty subjektu práva. Nakoľko táto teória predpokladá existenciu predchádzajúcej právnej úpravy, nemožno ňou pokryť všetky prípady retroaktivity. Teda nie tie, kedy chovanie subjektu vôbec právnym predpisom regulované nebolo.

2. KONCEPCIE, PRE KTORÝCH EXISTENCIU NIE JE NEVYHNUTNÁ PREDCHÁDZAJÚCA PRÁVNA ÚPRAVA.

2. 1. Koncepcia ochrany legitímnych očakávaní.

Doktrína ochrany legitímnych očakávaní vychádza zo sociálnej filozofie „ak sú neisté hranice legitímnych očakávaní založených na zákone, je neistá aj sloboda.“¹⁵

Princíp ochrany legitímnych očakávaní vyplýva z princípu právnej istoty. Tento právny princíp je všeobecne uznávaný vo všetkých členských štátoch EÚ. „Požiadavka právnej istoty sa rovnakou mierou vzťahuje na platné vnútroštátne normy v oblastiach upravených právom EÚ.“¹⁶

Ochrana legitímnych očakávaní je podobná koncepcii nezasahovania do nadobudnutých práv. Rozdiel je v tom, že pokiaľ ide o nezasahovanie do nadobudnutých práv, musí ísť o právo, ktoré už nadobudnuté bolo. Pri ochrane legitímnych očakávaní je **ochrana poskytovaná aj právnomu nároku**, to znamená právu, ktoré ešte nebolo nadobudnuté, ale dotknutý subjekt nadobudnutie tohto práva legitímne očakáva. To znamená, že dotknutý subjekt legitímne očakáva, že jeho právna (skutková) situácia ostane v budúcnosti zachovaná, alebo že sa v budúcnosti zlepší. Ak nový právny predpis tieto legitímne očakávania negatívne zasiahne (situácia sa zhorší), je nový právny predpis retroaktívny. Podstatným pojmom v predmetnej teórii je pojem „legitímne očakávanie“. Podľa judikatúry Súdneho dvora EÚ rešpektovanie legitímneho očakávania je posudzované na základe kritéria predvídateľnosti. „Rešpektovanie legitímnych očakávaní nadobúda osobitný význam v súvislosti s retroaktívnou aplikáciou práva. Porušenie tohto princípu nastáva, ak je retroaktívny predpis vydaný náhle

¹⁴ BACH, L.: Contribution a l'étude du problème de l'application des lois dans le temps, Revue trimestrielle de droit civil, 1969, s.405.

¹⁵ RAWLS, J.: Teorie spravedlnosti, Praha, 1995, s.145.

¹⁶ Case C-120/88 Commission v. Italy /1999/ ECR I-621, §11.

a nečakane. Súdny dvor EÚ konštatuje porušenie zásady legitímneho očakávania „ak opatrný a dobre informovaný hospodár nemohol s vydaním retroaktívnej právnej úpravy počítat.“¹⁷

V teórii ochrany legitímnych očakávaní nový právny predpis, ktorý negatívnym spôsobom zasiahne do právneho (skutkového) postavenia dotknutých subjektov nie je retroaktívny, ak nebol nepredvídateľný.

Koncepcia nezasahovania do legitímnych očakávaní je podrobovaná kritike z dôvodu nejasnosti pojmu legitímne očakávanie. Kedy je právny nárok už legitímny a kedy ešte nie, je dilema, ktorou sa zaoberajú ústavné sudy členských štátov EÚ, Súdny dvor EÚ, aj Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu.

Doktrína ochrany legitímnych očakávaní vo väčšine prípadov predpokladá predchádzajúcu právnu reguláciu (ak ide o negatívny zásah do právnej situácie). Pri zásahu do skutkovej situácie sa ale predchádzajúca právna regulácia nevyžaduje.

2. 2. Koncepcia Súdneho dvora EÚ.

Koncepcia spätnej časovej pôsobnosti Súdneho dvora má najbližšie ku koncepcii spätnej časovej pôsobnosti druhého senátu Spolkového ústavného súdu.

Právny predpis podľa predmetnej koncepcie je retroaktívny, ak pôsobí na už ukončené situácie (právne alebo skutkové) existujúce pred jeho vyhlásením. Pojem situácie nemá tak jednoznačný význam, ako nadobudnuté práva, právne vzťahy, alebo právne skutočnosti. Je to zámerne vybraný všeobecnejší termín a to z dôvodu, že nie všetky právne poriadky členských štátov spájajú s konkrétnym právnym termínom aj rovnaký obsah. Pojem situácie je ďalej konkretizovaný v judikatúre Súdneho dvora. V ponímaní právneho poriadku Slovenskej republiky ide o právnu situáciu, s ktorou platný právny poriadok spája právne následky, čiže ide o právnu skutočnosť, ale aj tzv. skutkovú situáciu.

Skutkovou situáciou treba rozumieť určité konanie, ľudskú činnosť, s ktorou platný právny poriadok bezprostredne nespája právne následky.

Ako príklad môže poslúžiť rozsudok Súdneho dvora EÚ v prípade *Crispoltoni*¹⁸ a v prípade *Rumi*.¹⁹

V prípade *Crispoltoni* Súdny dvor konštatoval spätnú účinnosť nariadenia Komisie, ktorá stanovila tzv. maximálne zaručené množstvá pre určité odrody tabaku. Nadprodukcia tabaku mala mať za následok vrátenie časti poskytnutej dotácie na pestovanie danej odrody. Cieľom predmetného nariadenia bolo postupné znižovanie produkcie určitých odrôd tabaku. Nariadenie síce bolo zverejnené pred zberom plodiny, ale

¹⁷ PETRLÍK, D.: *Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu*, Linde Praha, 2006, s.102. (s odkazem na případy *Amylum*, *Crispoltoni*, *Petridi*, *Meiko-Konservenfabrik* a názory generálního advokáta *Tesauro* v případech *SAFA* a *Mayrase* v případě *Union Malt*)

¹⁸ Súdny dvor 11.7.1991, *Crispoltoni*, C 368/89, Recueil, s.I-3695.

¹⁹ Súdny dvor 16.2.1982, *Rumi*, 258/80, Recueil, s.487.

až po jeho zasadení a následnom presadení. Formálne síce právny predpis reguloval produkciu pri zbere, v skutočnosti ale reguloval rozhodnutie pestovateľov pri presádzaní mladých rastlín na pole. Súdny dvor prehlásil toto nariadenie za retroaktívne.

V prípade Rumi, Komisia zverejnila 31. októbra 1980 rozhodnutie, v ktorom bola stanovená kvóta na výrobu ocele pre obdobie od 1. októbra 1980 do 31. decembra 1980. V tomto prípade Súdny dvor EÚ považoval za relevantnú skutkovú situáciu, ktorá ešte prebiehala (nebola ukončená). Výrobca ocele mohol svoju produkciu ešte ovplyvniť a tým sa vyhnúť prekročeniu kvóty. Z toho dôvodu vyhlásil Súdny dvor EÚ, že právny predpis nebude považovaný za retroaktívny. Sudcovia ale naznačili, že keby sa preukázalo, že určená kvóta bola prekročená už pred zverejnením daného právneho predpisu, daný predpis by za retroaktívny považovaný bol.

Podľa koncepcie Súdneho dvora EÚ, právny predpis je retroaktívny, ak upravuje situáciu (právnú alebo skutkovú), ktorá už bola ukončená pred dňom vyhlásenia normatívneho právneho aktu. Ak nový právny predpis zasiahne do ešte prebiehajúcej situácie, nebude považovaný za retroaktívny (rozsudok vo veci Rumi).

Na základe predošlého možno konštatovať, že podľa koncepcie Súdneho dvora EÚ je právny predpis retroaktívny, ak pôsobí na už ukončené, minulé právne, alebo minulé skutkové situácie s prihliadnutím na správanie subjektov práva. Táto koncepcia je v porovnaní s koncepciami pôsobiacimi na právne kategórie neformálna a pružnejšia. Je použiteľná na každé pôsobenie noriem v minulosti a je aplikovateľná na rôzne právne odvetvia.²⁰

Koncepcia Súdneho dvora EÚ, tak ako aj doktrína ochrany legitímnych očakávaní vo väčšine prípadov predpokladá predchádzajúcu právnu reguláciu (ak ide o negatívny zásah do právnej situácie). Pri zásahu do skutkovej situácie sa ale predchádzajúca právna regulácia nevyžaduje.

2. 3. Koncepcia druhého senátu Spolkového ústavného súdu.

Druhý senát Spolkového ústavného súdu s ohľadom na kritiku judikatúry prvého senátu Spolkového ústavného súdu, vytvoril novú koncepciu spätnej pôsobnosti. Koncepcia bola sformulovaná v zbierke súdnych rozhodnutí Spolkového ústavného súdu.

Predmetná teória používa namiesto pojmu pravá retroaktivita, pojem „spätne pôsobenie právnych následkov.“ Pojem nepravá retroaktivita, nahrádza pojmom „spätne naviazanie na skutočnosť.“ V tomto prípade ide len o terminologickú odlišnosť. Obsah pojmov ostáva zachovaný.

Prínosom koncepcie druhého senátu Spolkového súdu je jej neformálnosť v prístupe k retroaktivite. Podľa tejto teórie právny predpis je retroaktívny, ak právne následky nového právneho predpisu majú nastať v dobe pred jeho vyhlásením. To znamená, že nová právna norma nejakým spôsobom v minulosti pôsobí. Toto pôsobenie má negatívny dopad na dotknuté subjekty, pričom nekonkretizuje na čo a akým spôsobom majú

²⁰ Bližšie pozri: PETRLÍK, P.: Retroaktivite právných předpisů v komunitárním právu. Praha 2005, s.35.

následky nového právneho predpisu pôsobiť (spätné pôsobenie právnych následkov).

Podľa tejto doktríny právny predpis nie je retroaktívny, ak nový právny predpis viaže právne následky na dobu po svojom vyhlásení, aj keď sa týkajú skutočností, ktoré nastali pred vyhlásením nového právneho predpisu (spätné naviazanie na skutočnosť - nepravá retroaktivita).

Pod takéto široké poňatie časovej spätnej pôsobnosti, možno subsumovať rôznorodé pôsobenie právnej normy do minulosti. Či už pôjde o zásah do nadobudnutých práv, o spätné ukladanie povinností, o odlišnú úpravu platnosti právneho úkonu, či o zásah do legitímnych očakávaní. Vzhľadom na neexistenciu taxatívneho výpočtu, je koncepcia druhého senátu Spolkového súdu všeobecne použiteľná na prípady, ktoré už boli právom regulované, aj na prípady právom doteraz neregulované.

2. 4. Koncepcia normatívnej právnej školy v Brne.

Medzi zakladateľov normatívnej právnej školy v Brne patril profesor František Weyr. Brnenská normatívna právna škola je spojená so založením právnickej fakulty v Brne v roku 1919. Problematikou retroaktivity právnych noriem sa v rámci normatívnej právnej školy v Brne zaoberalo viacero osobností, hlavne Adolf Procházka,²¹ Jaromír Sedláček,²² Jaroslav Krejčí,²³ Zdeněk Neubauer.²⁴

Definičným znakom normativistického pojmu retroaktivity nie je ani zásah do minulej právnej skutočnosti s účinkami *ex tunc* ani modifikácia právnych následkov, ktoré nastali podľa predchádzajúceho zákona s účinkami *ex tunc*. Jedna z týchto dvoch situácií bude síce častá, ale podľa normativistickej teórie je retroaktívny aj taký zákon, ktorý s účinkami *ex tunc* reguluje správanie dosiaľ právne neregulované, na základe skutočností doposiaľ právne nekvalifikovaných.

Predmetná teória je v zásade totožná s teóriou druhého senátu Spolkového ústavného súdu. Rozdiely sú zrejmé v terminológii. Pre obidve teórie je rozhodujúci zásah právnych následkov nového zákona do minulosti, bez ohľadu na predchádzajúcu právnu úpravu alebo jej absenciu.

ZÁVER

Jednotlivé koncepcie retroaktivity odôvodňujú, za akých podmienok je právny predpis retroaktívny. Ústavný súd SR si počas svojej existencie vybudoval vlastnú koncepciu retroaktivity a podmienky jej prípustnosti. Podstatná časť rozhodovacej činnosti ústavného súdu sa opiera o koncepciu ochrany nadobudnutých práv a o koncepciu ochrany legitímnych očakávaní.

Zákaz retroaktivity právnych noriem nie je možné absolutizovať. V právnej teórii európskych krajín rozlišujeme medzi pravou a nepravou

²¹ PROCHÁZKA, A.: Základy práva intertemporálneho se zvláštním zretelem k § 5 obč. zák. Brno 1928.

²² SEDLÁČEK, J.: Občanské právo československé. Brno 1931.

²³ KREJČÍ, J.: Zpětná působnost zákonů z hlediska práva ústavního. Praha 1933.

²⁴ NEUBAUER, Z.: Zpětná působnost zákonů. Časopis pro právní a státní vědu 1935, r. XVIII, s. 232 – 239.

retroaktivitou. Prává retroaktivita sa v zásade odmieta ako nezlučiteľná s princípom právneho štátu. Nepravá retroaktivita sa za určitých okolností akceptuje, ako prostriedok na dosiahnutie cieľov verejnej moci, ak sú tieto ciele v súlade so zásadami právneho štátu. Z vyššie uvedeného vyplýva, že v minulosti sa vyskytlo niekoľko výnimiek zo všeobecnej zásady neprípustnosti pravej retroaktivity. Tieto výnimky sú odôvodnené všeobecnými právnymi princípmi a zásadami, ktoré sú vždy aplikované na konkrétnu výnimočnú situáciu a unesú test proporcionality oproti princípu právnej istoty.

Použitá literatúra

BACH, L.: Contribution a l'étude du problème de l'application des lois dans le temps, Revue trimestrielle de droit civil, 1969, s. 405.

BERGEL, J.L.: Théorie générale du droit. 4. vyd. Paris Dalloz 2003, s. 131. ISBN 978-22-4705-185-4.

BRÖSTL, A.: Právny štát. Medes, Košice 1995, s. 89. ISBN 80-967499-0-0.

BRÖSTL, A.-DOBROVIČOVÁ, G.-KANÁRIK, I.: Teória práva. Košice 2007, s. 80. ISBN 80-7097-559-8.

FIALA, J.: Iura quaesita a jejich uplatnění v judikatuře Ústavního soudu. Právník, 138, 1999, č.3, s. 250.

GERLOCH, A. Teorie práva. 5. vyd. Plzeň 2009, s. 91. ISBN 978-80-7380-233-2.

HANUŠ, L.: Právní argumentace nebo svévole. Úvahy o právu, spravedlnosti a etice. Praha: 2008, s. 68. ISBN-978-80-7400-035-5.

KNAPP, V.: Teorie práva. Plzeň 1995, s. 81. ISBN 80-7179-028-1.

KREJČÍ, J.: Zpětná působnost zákonů z hlediska práva ústavního. Praha 1933.

NEUBAUER, Z.: Zpětná působnost zákonů. Časopis pro právní a státní vědu 1935, r. XVIII, s. 232 – 239.

PETRLÍK, D.: Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu s přihlédnutím k právu českému, německému a francouzskému. Praha 2005. s. 35. ISBN 80-7201-558-3.

PETRLÍK, D.: Retroaktivita právních předpisů v komunitárním právu, Linde Praha, 2006, s. 102. (s odkazem na případy Amylum, Crispolti, Petridi, Meiko-Konservenfabrik a názory generálního advokáta Tesauro v případě SAFA a Mayrase v případě Union Malt)

PRAŽÁK, J. M., NOVOTNÝ, F., SEDLÁČEK, J.: Latinsko – český slovník. Praha 1999, s. 55 a 1153.

PROCHÁZKA, A.: Základy práva intertemporálního se zvláštním zretelem k § 5 obč. zák. Brno 1928.

RAWLS, J.: Teorie spravedlnosti, Praha, 1995, s.145.

SEDLÁČEK, J.: Občanské právo československé. Brno 1931.

Judikatura

PL. ÚS 16/95. Nález z 24.mája 1995. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1995, s.49.

PL. ÚS 37/99. Nález z 25.mája 1999. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 1999, čiastka 59, pod č. 122/1999.

PL. ÚS 10/04. Nález zo 6. februára 2008. Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu Slovenskej republiky 2008.

Bundesverfassungsgerichtentscheidungen 11, 139 (145).

Súdny dvor 16.2.1982,Rumi, 258/80,Recueil,s.487.

Case C-120/88 Commission v. Italy /1999/ ECR I-621, §11.

Súdny dvor 11.7.1991, Crispoltoni, C 368/89,Recueil,s.I-3695.

Contact – email

smolenova@stonline.sk